

ELS INICIS DEL CATALANISME AL BAIX GAIÀ¹

Jordi Suñé Morales

INTRODUCCIÓ

Aquestes notes són un recull d'anècdotes, documents i fets que tenen a veure amb els inicis del catalanisme. En aquest escrit trobarem els primers moviments al voltant de la recuperació/creació d'una identitat pròpia, des de la perspectiva dels pobles de la part final del riu Gaià, i l'inici de les reivindicacions d'autogovern.

El catalanisme arriba al Baix Gaià de la mà de personatges de classe benestant. Algun d'ells participà en els primers congressos i manifestos polítics de finals del segle XIX. També arribaren de Barcelona alguns excursionistes catalanistes que buscaven l'"escència" de la Catalunya antiga i rural. De Tarragona arribaven els primers polítics i oradors que eren rebuts com autèntiques autoritats.

Es tracta d'un catalanisme conservador, que té relació amb l'aparició de la Renaixença, influït per les *Bases de Manresa* i que comença a arrelar entre la gent del carrer i a influir en diverses tendències polítiques. Paral·lelament, els republicans federals aposten per un Estat descentralitzat i per seguir de prop el naixent catalanisme.

S'ha parlat molt en els àmbits acadèmics sobre els orígens del catalanisme i sovint s'ha apuntat cap a dues tendències oposades: el carlisme i el federalisme. Malgrat això, ens sembla molt interessant l'aportació de Pere

1. Versió revisada de l'article publicat a la revista *El Timbal* (números 60 i 61).

Anguera apuntant cap les «rengles més avançades del liberalisme».² Anguera argumenta que van ser els primers en reivindicar les institucions medievals i en fer plantejaments netament secessionistes.

PRIMERA REPÚBLICA

Deixant enrere les velles batalles de la primera meitat del segle XIX, ideològiques i físiques, entre carlistes i liberals, la Primera República espanyola portarà nous aires al panorama polític. El laïcisme, el sufragi universal, el rebuig a la monarquia i la reivindicació d'una estructura federal de l'Estat seran les característiques bàsiques per entendre el republicanisme. A pobles com Torredembarra deixaren una empremta inesborrable: "la revolució de setembre" va ser secundada àmpliament per un bon plec de persones³. Més tard, el 1890, es constituïa el Centre Republicà Democràtic Federal (CRDF), que duraria fins l'any 1936. Al Catllar el Centre Republicà Federal es funda el 1891.⁴ A Bonastre, el 1892, es fundava el CRDF. A La Nou de Gaià existia aquell any una secció local del mateix partit.⁵ A Altafulla el 1899 es crea el Centre d'Unió Republicana.⁶ La llavor republicana havia estat sembrada.⁷

Des del 1714 fins llavors, la llengua del poble havia continuat sent el català, tot i les prohibicions del seu ús públic, i les festes populars continuaven sent les d'aquí. Hi havia un fet diferencial amb la resta de l'Estat viscut com a tal sobretot entre les classes populars.⁸ Malgrat això el catalanisme, entès com a moviment polític, no existia encara.

PRIMER CONGRÉS CATALANISTA

Més enllà dels primers precursors, a finals del segle XIX el catalanisme ja era una tendència política que influïa a les ideologies més importants. Valentí Almirall serà l'impulsor del Primer Congrés Catalanista (1880) amb

2. ANGUERA, PERE, *Els precedents del Catalanisme. Catalanitat i anticentralisme: 1808-1868*, Barcelona, Editorial Empúries, 2000, pàg. 19 i altres.

3. ROVIRA, SALVADOR J. i ANGUERA, PERE, *Història de Torredembarra. Segles XVIII-XX*, Ajuntament de Torredembarra, 1984.

4. *El Nivel*, núm. 7, 20-IX-1890, pàg. 3.

5. *El Demócrata*, núm. 48, 14-VIII-1892, pàg. 4.

6. SOLÀ, PERE, *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1998 i Arxiu Històric Provincial de Tarragona, Fons d'Associacions.

7. Cal destacar el "Pacte de Tortosa" (1869), on els republicans de les diferents parts de l'antiga Corona Aragonesa exigeixen el retorn de l'estructura confederal pròpia i la proclamació d'una república democràtica federal.

8. ANGUERA, PERE, citat.

l'objectiu d'aglutinar els dos corrents ideològics que qüestionaven l'ordenació de l'època de l'Estat espanyol: el corrent "romàntic", lligat a la renaixença, i el federalisme republicà. Per alguns autors, també és un dels primers intents de "catalanitzar" el federalisme. En aquest Congrés Catalanista hi assistí un representant del Catllar⁹. No tenim dades sobre aquest delegat, si representava a un grup de gent o a quin estrat social pertanyia.

Cal destacar, en aquest ambient "romàntic" la tasca de les associacions excursionistes, que organitzaven sortides per conèixer el país. Es conserven moltes cròniques de les seves activitats. Una d'aquestes va ser l'organitzada per l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, el desembre de 1879, per visitar Tarragona, el Mèdol, Tamarit (on encara hi vivien 10 persones) i a l'Arc de Berà.¹⁰

La mateixa entitat va visitar Roda de Berà i Creixell l'any 1883. De Roda¹¹ explicaven a les seves cròniques que

(...) és un poble de bon aspecte, y la fesonomia, trajos y costums de sos habitants, son los del Camp de Tarragona, així és que no hi deixàrem de sentir tocar las características grallas que venen per aquí acompanyant las collas de Xiquets de Valls. Emperò dech confessar que, sia que hi ha mellors tocadors d'aquest instrument, sia que se senten en son pays propi o sia lo que's vulga, lo cert es que'ns produhiren un efecte incomparablement superior al que'ns solen causar a Barcelona quan ab motiu de certas festas las sentim pels nostres carrers i plassas.¹²

De Creixell¹³ explicaven que van poder visitar les restes del castell, amb la companyia del rector de la parròquia, que era un

(...) casal edificat damunt del robust rampeu d'una fortificació molt més antiga, y que, á judicar per la solidesa de la part qu'encara'n resta, degué esser important.¹⁴

El torrenc Joan Mañé i Flaquer, afincat a Barcelona i director del *Diario de Barcelona* durant 40 anys, predicava, a través dels seus articles i llibres, el seu anticentralisme i la defensa dels drets forals del País Basc i Navarra. No hem de confondre, però, Mañé amb els impulsors del catalanisme. Mañé

9. GALLOFRÉ, J. I ILLAMOLA-SIMAL, *El Primer Congrés Catalanista (1880)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1979.

10. TÁMARO, EDUART, "Excursió á Tarragona y Tamarit", *Memorias de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, Volum III, 1879, pàg. 363-366.

11. Tenia 779 habitants segons el cens de 1877.

12. MASSÓ, ANTONI, "Excursió a Roda de Bará y Creixell", *Memorias de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, Volum VII, 1885, pàg. 46.

13. Tenia 671 habitants segons el cens de 1877.

14. MASSÓ, ANTONI, "Excursió a Roda de Bará y Creixell", article citat, pàg. 49.

era un dels màxims exponents de l'escola conservadora catalana: intel·lectuals ben preparats que defensaven una minsa descentralització de l'Estat i els interessos industrialistes¹⁵. De totes maneres, Mañé arribà a manifestar que comprenia el text del Missatge a Jordi I, Rei dels Hel·lens (1897) i que estava esperançat amb la nova generació de catalanistes.¹⁶

MISSATGE A IRLANDA

Del *Primer Congrés Catalanista*, que hem esmentat més amunt, va néixer el *Centre Català* (1882),¹⁷ format bàsicament per intel·lectuals de la zona de Barcelona. D'aquí arrenca el primer gran esforç per donar a conèixer l'ideari catalanista, reivindicant la llengua, la història nacional, el dret català, el proteccionisme econòmic, el folklore, etc. També miraren de posar la qüestió catalana al nivell dels altres conflictes nacionals europeus. L'exemple més clar és el d'Irlanda. *L'Arch de Sant Martí*, publicació catalanista editada pel Centre Catalanista Provensalenc (1884-1892), publicà un missatge d'adhesió a la lluita per les llibertats d'Irlanda, la qual començava a donar els primers fruits. El *Missatge* (1886) acabava afirmant "i tan de bó que aviat pugan los irlandesos tornar-nos semblant obsequi Visca l'Irlanda lliure!". Les adhesions al missatge van ser quantioses: 2994 persones van fer arribar el seu suport a la redacció de *L'Arch*. Del Baix Gaià s'hi adheriren 14 persones, totes elles d'Altafulla: Joan Gatell i Folch (propietari), Pau Pijuan (propietari), Jordi Salvat (propietari), Josep Balsells (Industrial), Manel Blanch i Roig (Propietari), Joan Elias Salvat (Industrial), Josep Elias i Garcia (Industrial), Pau Guinovart i Mercadé (Comerciant), Ramon Blanch i Pallarés (Propietari), Josep Mercadé i Pallarés (Industrial), Josep Mercadé

15. LLORENS I VILA, JORDI, *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

16. El Missatge al Rei del Hel·lens estava signat per diferents presidents d'entitats i diaris catalanistes i donava suport a la resistència grega contra el domini turc. La repressió, motivada per aquesta iniciativa política, no es va fer esperar i es va arribar a prohibir l'edició de les publicacions *Lo Regionalista* i *La Renaixensa*. També foren nombroses les mostres de suport, entre les quals destaca la dels federals.

17. Eusebi Güell i Bacigalupi (1846-1918), fill de l'india torrenc Joan Güell Ferrer (1800-1872), va ser membre del Centre Català. Va arribar exercir de regidor a l'Ajuntament de Barcelona i de diputat provincial. Va signar el *Memorial de Greuges* (1885). Més tard va pertànyer a la Lliga Regionalista. Va ser el protector de l'arquitecte Antoni Gaudí. El seu pare, Güell Ferrer, "impulsor de la industria nacional y líder del pensamiento económico catalán", es va adherir a la Unión Liberal i va ser diputat per Barcelona a les Corts (1857 i 1858) representant a Madrid els interessos de la burgesia catalana. Va ser impulsor de l'Institut Industrial de Catalunya i del Foment de la Producció Nacional.

Canals (Propietari), Josep Boronat Rull (Industrial), Josep Blanch (Industrial) i Josep Solé (pagès).¹⁸

Un altre exemple, en el mateix sentit, és el *Missatge a la Reina Regent* (1888), impulsat per la Lliga de Catalunya. Aquest document demanava l'oficialitat de la llengua catalana i la "completa autonomia política", d'entre d'altres coses. De fet, amb aquesta iniciativa, com constata l'historiador Jordi Llorens i Vila, suposava que, per primera vegada, es feia arribar un *programa autonomista radical* a la màxima institució de l'Estat. Del Baix Gaià trobem tres adherits: un d'Altafulla,¹⁹ un de Tamarit i un de Torredembarra.

El 1887 el corresponsal del *Diari de Tarragona* a Torredembarra admirava el catalanisme d'Àngel Guimerà.²⁰ El 1889 a Torredembarra "y su comarca" es recollien signatures de suport a Manuel Duran y Bas per la campanya "que ha sostenido en el Senado en defensa del derecho catalan".²¹

Ens trobem a la dècada de 1880 i descobrim un nucli de gent, desconeixem si organitzats o no, que s'identifiquen amb les reivindicacions nacionals que provenen del Pla de Barcelona.

LES BASES DE MANRESA

La Lliga de Catalunya era un dels grups que havia sorgit arran de l'escissió de l'efímer Centre Català. El 1891, vist l'èxit de les seves darreres campanyes, i amb l'objectiu d'estendre el catalanisme a comarques, la Lliga crearà la Unió Catalanista. El 1892 convoquen la primera assemblea d'aquesta nova plataforma. És a Manresa. S'hi discuteix el "Projecte de Constitució Catalana, que es coneixerà amb el nom de Bases de Manresa." En aquesta assemblea hi assisteix Joan Gatell i Folch, d'Altafulla.²² L'any vinent, el 1893, també assistirà a l'Assemblea de Reus. És possible, doncs, que Joan Gatell sigui un

18. LLORENS I VILA, JORDI, *Catalanisme i moviments nacionalistes contemporanis (1885-1901)*, Barcelona, RAFAEL DALMAU, 1988. I *L'Arch de Sant Martí*, núm. 159, 13-VI-1886.

19. SEGONS ROVIRA, SALVADOR J. ("El catalanisme conservador a Altafulla: Joan Gatell i Folch", 29 *retalls històrics d'Altafulla*, Centre d'Estudis d'Altafulla, 2002) va ser Joan Gatell qui va signar aquest *Missatge*.

20. *Diario de Tarragona*, núm. 180, 31-VII-1887, pàg. 2.

21. *Diario de Tarragona*, núm. 120, 22-V-1889, pàg. 1.

22. *Bases per la constitució regional catalana*, Manresa, Ed. Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives Eumo Editorial. En el llistat d'assistents apareix Joaquim Gatell i Folch però segons Salvador-J. Rovira es deu tractar del germà, en Joan Gatell i Folch, que abans havia signat el *Missatge a Irlanda* (1886) i el *Missatge a la Reina Regent* (1888) –Ollé Romeu, Josep M. (Dir.) *Homes del catalanisme. Bases de Manresa. Diccionari biogràfic*, Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 1995.

dels impulsors de la recollida d'adhesions dels manifestos abans esmentats i alhora un dels impulsors del catalanisme conservador a Altafulla. Gatell era "enginyer i propietari, nasqué a Altafulla vers 1829" i era el germà petit de Joaquim Gatell, el Caid *Ismail*.²³

Fent un petit incís, per cronologia, cal parlar dels carlistes, que també defensaven els furs dels catalans, des d'una òptica ultra conservadora i anti liberal. Cal destacar el cas de Salomó, on, després de les guerres carlines, existia una Junta Local Carlina. A les eleccions de 1896 el marquès de Tamarit, Josep de Suelves, va fer un acte en aquesta població i va recollir-hi el 41% dels vots.²⁴

PRIMERS RESULTATS ELECTORALS

A l'Assemblea d'Olot de la Unió Catalanista (1897) hi assistí un veí de Torredembarra.²⁵ És possible que aquesta persona estigués vinculada a la candidatura municipal d'aquesta Vila que aquell mateix any va assolir l'alcaldia de Torredembarra.

La proposta de descentralització era una resposta a la pèssima organització de l'Estat, que feia aigües en tots els aspectes. La necessitat d'una administració no centralista començava a agafar força. Per aquest motiu Joaquim Borràs Sagunyoles²⁶ va fer d'anfitrió, a casa seva, d'una reunió de gent diversa per discutir sobre la necessitat d'adherir-se al regionalisme. Era l'octubre de 1898. L'èxit de la tertúlia va fer que es nomenés una comissió organitzadora. L'únic dels assistents que no es va adherir va ser Valdés Badia, del partit federal, que va dir que no es podia adherir perquè la seva militància no li ho permetia. Tot i així, va voler afegir que donava suport a la iniciativa. En resum, els federals estaven atents als nous vents ideològics i no se sentien estranys amb el catalanisme.²⁷

La Comissió va ser formada per: Josep Camps (primer tinent alcalde de la Torre i propietari), Federico Montserrat (mestre), Joaquim Albéniz (fuster), Trinidad Gallart (farmacèutic i propietari) i Jaume Guasch (mestre). Els

23. ROVIRA, SALVADOR J., "El catalanisme conservador ...", citat.

24. VIRGILI I COLET, ANTONI, *Salomó*, Tarragona, Cossetània Edicions, 2004, pàg. 106.

25. LLORENS I VILA, JORDI, *La Unió Catalanista...*, citat. A l'assemblea de Girona d'aquell any Torredembarra també hi va estar respresentada. *La Renaixensa*, núm. 15, 02-V-1897, pàg. 232.

26. Va ser nomenat jutge municipal el 1905. El 1909 era membre de Junta Local de Defensa contra les Plagues del Camp. Va participar en la fundació de la Lliga Catalana a Torredembarra (1934).

27. *El Vendrellense*, núm. 316, 15-X-1898, pàg. 3.

altres concurrents van ser: Ramon Miràs Pedro (propietari),²⁸ Antonio Ruano (secretari del jutjat), Hermenegildo Llorens Pàmies (alcalde i propietari), Manuel Ramon Sanromà²⁹ (paleta), Francisco Gabardós (esterer), Antonio Martí (administrador de correus), Florencio Farreny (mestre), Joan Ibern (administració de loteries i industrial), Narciso Valdés Badia (propietari) i Josep Bohigas Genescà (tenedor de llibres).

La composició de l'Ajuntament torrenc del 1897 al 1901 ens demostra que les idees catalanistes ja havien penetrat al Baix Gaià amb força: dels 10 regidors dos estan adscrits com a regionalistes (Josep Camps Sardà, Manuel Ramon Sanromà), entre ells l'alcalde, el sr. Josep Camps Sardà, un com a catalanista (Claudio Maleras Garcia), quatre com a republicans federals, un com a republicà socialista, un poliviejista³⁰ (Joaquim Alberich Huguet) i un independent.

En el butlletí de l'Associació Catalanista de Tarragona i sa Comarca, *Lo Camp de Tarragona*, no trobem cap notícia respecte l'organització del nucli regionalista. Sí trobem, però, una referència a l'alcalde de Torredembarra el qual és anomenat com a "ferm catalanista." *Lo Camp* fa una crònica de la inauguració de "l'alumbrat públich y particular per medi del gas acetileno," afirmen que és "la primera població d'Espanya qu'emplea el gas acetileno pera l'alumbrat." Afegeix la crònica que "dita millora s'déu al Ajuntament de la vehina vila, compost en sa majoria de ferms y entusiastas catalanistas."³¹ Cal dir que l'alcalde Camps va ser el primer alcalde torrenc en redactar els bans en català.

Però els regionalistes torrencs van acabar organitzant-se com a agrupació catalanista. Sabem, per exemple, que el 1903 van pagar la placa de la Plaça Dr Robert.³²

Segurament un dels contactes amb el catalanisme més urbà que començava a despuntar en certes zones de Catalunya va ser Joaquim Casas Carbó. Aquest barceloní nascut el 1858 va ser un dels impulsors de la revista *L'Avenç* i un activista per la modernització de la llengua que, a més, assistia

28. Havia estat regidor (1887, 1890, etc.), va ser membre de la Comissió de Defensa contra la Fil·loxera (1895-1897), mestre a l'escola municipal durant uns 20 anys fins que el 1865 va a passar a ser l'administrador de l'estació de ferrocarril acabada d'inaugurar.

29. El 1895 era president de la Congregació de la Puríssima de la Sang.

30. El general Camilo García de Polavieja es va presentar amb un programa "regeneracionista" després de la crisi del 1898. La seva proposta va ser ben rebuda pel sector empresarial i també per un sector dels catalanistes que aplaudien el seu suport a l'autonomia de Filipines i la seva crítica al caciquisme.

31. *Lo Camp de Tarragona*, núm. 26, 27-I-1901

32. *Diario de Tarragona*, núm. 9, 10-I-1903, pàg. 2.

regularment als congressos catalanistes. Casas Carbó passava temporades a Torredembarra, a la casa que tenia al carrer Antoni Roig número 16.³³

Del 1899 tenim dades dels resultats electorals de les eleccions a Corts de tots els pobles del Baix Gaià, excepte de Vespella. Aquests resultats ens són especialment interessants perquè un dels candidats és el representant del catalanisme reusenc, Font de Rubinat, fundador de la publicació *El Somatent*. Es tracta del primer intent electoral del regionalisme de les comarques tarraconines. Els resultats, però, no són els desitjats: amb 3.372 vots (una desena part dels emesos) queda molt lluny dels 6.433 vots (una quarta part dels vots) del guanyador a la circumscripció, el federal Pi i Margall.³⁴

Tot i no ser els resultats desitjats, a nosaltres ens serveix per constatar el suport del catalanisme al Baix Gaià: els pobles on rep més vots són Torredembarra (22%), El Catllar (15%) i la Riera de Gaià (13%). No rep cap vot a Creixell i a la Nou de Gaià.

Cal apuntar, per contextualitzar, que molts autors han vist el 1898, el desastre colonial espanyol i les conseqüències econòmiques que va produir, com un punt d'inflexió de les relacions entre Catalunya i l'Estat. Va ser una etapa on van confluïr molts factors. A part dels econòmics, cal esmentar els nous aires que es respiraven en els ambients culturals i les noves organitzacions polítiques.³⁵

El govern municipal torrenc tenia una especial atenció per Mañé i Flaquer, fill de la Vila que havia arribat a director del *Diario de Barcelona*. L'any 1897 el govern municipal va felicitar a Mañé per les seves bodes d'or. També van aprovar dedicar-li un carrer. Aquest últim gest no va ser acceptat per ell mateix i va demanar que el carrer Carnisseria, que era el que havia de canviar de nom, es continués dient igual.³⁶ El 1901 es va morir. La notícia aparegué a *Lo*

Extret de *La Tralla*, 67, 3-2-1905, p. 3

33. SALVAT I ROVIRA, JORDI, "Joaquim Casas Carbó i Torredembarra", *La Sínia*, núm. 18, Octubre de 1997, pàg. 16. I http://www.uoc.edu/lletra/revistes/revistalavenc/index_imp.html

34. Arxiu Nacional de Catalunya. Fons de la Fundació Jaume Bofill.

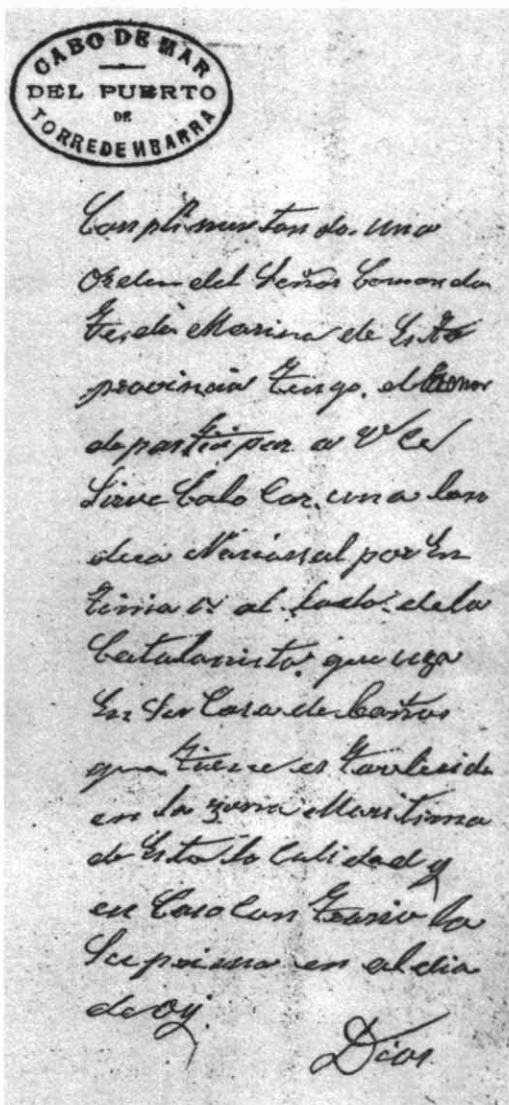
35. TERMES, JOSEP i COLOMINES, AGUSTÍ, *Patriotes i resistents. Història del primer catalanisme*, Barcelona, Editorial Base, 2003.

36. *Lo Camp de Tarragona*, núm. 131, 8-II-1903

Camp de Tarragona expressant el condol i una comissió de l'Ajuntament de Torredembarra assistí al seu enterrament. També es va fer una comissió per a estudiar la possibilitat de fer un monument "pels seus serveis a la pàtria." El 1912 es va descobrir una placa a la paret de la casa on havia nascut, al carrer Joan Güell.

L'estiu de l'any 1904 es va produir un incident a Torredembarra, quan el comandant de la Marina de Torredembarra va fer treure la senyera que onejava a la caseta de bany d'un turista, anomenat Roman Macaya, a la platja de la Torre. Primer Macaya va ser avisat per escrit i, després de comprovar que va fer cas omís, el comandant es va personar amb un grup de carrabiners a extreure la bandera catalana. Aquest fet va provocar que el *Cu-Cut*, una de les publicacions satíriques de l'època, dediqués una de les seves portades a fer un acudit de l'assumpte.³⁷ L'autoritat militar va arribar a retirar exemplars de *Lo Camp de Tarragona* per comentar la polèmica.³⁸ Els diputats catalans Albert Rossinyol, Lluís Domènech, Francisco Albó i Leonci Soler i March van enviar el següent telegrama al president del Consell de ministres:

Excmo. Sr. Presidente Consejo mintros.- Ontaneda.- Santander.- Diputados infrascritos protestan enérgicamente atropello cometido autoridades

Extret del *Cu-Cut!* núm. 138, 18-VIII-1904, pàg. 531

37. *¡Cu-cut!*, núm. 138, 18-VIII-1904, pàg. 1.

38. VIRGILI I SANROMÀ, JOSEP-P., *Tarragona i la seva premsa 1900-1980* (1er volum), Hemeroteca de Tarragona, 1980, pàg. 78.

marítimas Torredembarra y San Felí de Guíxols, prohibiendo ostentación bandera catalana litoral y embarcaciones, esperando del Gobierno las órdenes precisas para que sea debidamente respetado por aquellas un derecho de cuyo ejercicio da constante ejemplo S. M. el Rey con respeto á la ensenya de otra región que no disfruta por la ley de mayores prerrogativas.³⁹

Al cap d'uns dies la bandera tornava a onejar a la platja de Torredembarra ja que, des de la publicació d'una real ordre l'any 1902, segons *Lo Camp*, era legal penjar en una caseta de bany qualsevol bandera amb finalitats decoratives sempre i quan no s'ofengués "la moral ó los sentimientos del público".⁴⁰ Sembla ser que "al tenir noticia del atropell comès ab nostra bandera hi hagué qui s'apressà a issarne d'altras en la mateixa platja".⁴¹

MEETING AUTONOMISTA A LA RIERA

L'any 1903 la *Juventut Catalanista de Tarragona* recollia diners per subscripció popular per comprar una senyera catalana. Entre les persones que van fer donatius hi ha dues germanes del Catllar, Maria i Dolors Rull i Porta, que aporten 5 pessetes cadascuna. Suposem que d'alguna manera o altra aquestes germanes estaven en contacte amb *Lo Camp de Tarragona*, que era la plataforma de recollida de diners.

Al Catllar, l'any 1906, durant la festa major, "mercès al bon acert de diferentes famílies catalanes y entusiastes de la terra volgué donarse una mostra evident de l'amor a lo nostre y se improvisá'l ball de la sardana que es convertí en lo bell *clou* de la nostra festa major."⁴²

El 27 d'octubre del 1906 la mateixa publicació, *Lo Camp de Tarragona*,⁴³ es fa ressò d'un important acte catalanista que es va organitzar a La Riera de Gaià. La crònica extensa d'aquella diada ens permet copsar el sentiment de catalanitat d'un petit poble pagès del Baix Gaià. Els periodistes han arribat hores abans i ens descriuen l'ambient:

39. "La bandera de Torredembarra y San Feliu", *Lo Camp de Tarragona*, núm. 209, 14-VIII-1904, pàg. 1.

40. "Amunt la bandera", *Lo Camp de Tarragona*, núm. 211, 28-VIII-1904, pàg. 1.

41. *Juventut. Periòdic catalanista*, núm. 238, 01-IX-1904, pàg. 588. Aquest cas va tenir un ampli ressò entre la premsa catalanista de l'època: "Por la Patria...", *La Sembra*, Terrassa, núm. 132, 11-VIII-1904, pàg. 1. "Sembrant vents", *El Pla de Bages*, Manresa, núm. 124, 16-VIII-1904, pàg. 1.

42. *El Camp de Tarragona*, 01-IX-1906, núm. 317, pàg. 3.

43. Aquesta publicació es conserva a l'Hemeroteca Municipal de Tarragona. També s'ha conservat un exemplar a cal Correuer (La Riera de Gaià).

LO CAMP DE TARRAGONA

PERIÒDIC (CATALANISTA)

Any 7.—Núm. 325.—Dissabte 27 de Octubre de 1906

APORTAVEU DE LA ASSOCIACIÓ CATALANISTA I DEL CENTRE NACIONALISTA CATALÀ

MEETING ANOMIMISTA A LA PERRA

Pròleg

Lo meeting qu'è passà diumenge tingut lloch a la Riera fou d'una gran record, per anys que passin; fou una lleu sembrada que no's podrà més.

Lo dia s'alçava novell i inegor, però aviat los raigs del sol ab a portentosa forma assecuraren los nòvols cap a ponent y per allà a les nou del matí, lo cel tenia i net y sol, desembarat i lliure, inundava de llum la nostra terra y'l nostre mar. Los camps, humitats per les riuades de la nit passada, brillaven ab los milions de gotes d'aigua, que com perles llenades a fèr, reflectaven colors y més colors vius, colors encesos. Res més hermós, res més magnètic que una matutina taronjina després d'una curta y passada plujada pel rey dels aires.

Los camps mitj verducos encara, la plana roja y el fèrment d'alt, d'un blau de matèria sòda, castellan lants la fèra de la Riera, l'alèria que anava a passar per la Riera, alèria, quita boïnada més hermosa havien de quedar fèrment arrelats en lo cor del poble.

No're missió de periodista feu que tinguessin d'aparèixer totes les impreus i detalls para'l llegidors de Lo Camp, y de bon matí l'apareix d'escorria demunt del blanc paper, spuntat, infuente, abut qu'el meeting no estava aniciat fins a les tres de la tarda.

L'entrada al poble no digu, veine necessitat d'importar als simpàtics veïns de la Riera, que quelcom entusiasta, quelcom que devia arribar esperat ab d'uni y amorament preocupat al veïnat. Los carrers de la vila, nens com en dia de festa major, respiraven aires de fèra. Per talons y fèrres lants una munió de dets y banderes barrades. Les senyores demunt del pil y'l joves en lo tira de l'americana lliuen també ben airous una lliensa de les quatre barres.

En los calas de la Constància y'l Centre los drags barrats poraven escrit un lema: lagim y abdos d'any y la casa Catalana y la casa sempre, responen nosaltres. L'alegria anava creixent per instant. Les coses veraven sobre meeting; la gent fèrquimera perquè deya que no s'hi cobia pas a la plaça de la vila.

Nos dirigim a la plaça y veïem que fèssim monten l'entusiasme para'l orde. Donem una mirada per la plaça y la veïem gran, ampla, lliure, immensament lliure y duplet que se n'ompli una munió.

A l'alèria s'ab d'unes gralles nos entenen al mitj del poble abent l'animació en grans. Aquelles gralles coan en un bal.

En una casa nos mostren un magistral escut català fet de fèra natural, obra de mtes quantes senyores distingides riques, de les quals recordem a les senyores A. Araga, germana Magnà, Bove y altres que no's es permetis dir per motiu fèrre de compendre. Es un treball de fèra paut y mèrre. Després d'haver-hi fèr present nostre admirat per tan patètic obra, nos dirigim a l'entusiasta a esperar als oradors de Barcelona que arribaven m'tren de dos quarts d'una. Los de Tarragona, de que hi eran del matí y d'acompanyats d'una bona colla d'entusiastes joves de la Riera hi van ab una rica bandera de seda. Arribat'l tren a l'estació y ab los oradors barcelonins hi hi també nostre amic en Salvador Bove, propietari del poble y acreditat nostre personel. Sóna un apèstic d'algunes al

bulgar del tren los senyors Puigmal, Viñay y l'amic Bove. Los viatgers saludan dende les finestres a la bandera de l'Associació ab visques y descobrintes respectuosament.

Fetes les presentacions y encalades de consensat, s'improvisa una lliure comitiva, davant de la qual hi va la bandera abans citada, voltant lliure.

Lo sol can apomiat y's fa present.

Una castella de nòvols blancs se van aixecant lliure, a l'horitzó, que sembla que volen para'l plaça, però ningú hi pot anar ab la pluja, tothom va la vista fèra a mateix lloch, a l'entrada del poble, ahont s'hi veu una espesadada de gent que espera l'arribada dels oradors. Un trobar picament de mans ressons y alguns visques contasta a l'unison anuncian que ja son al poble's hontes espertes, los sembradors de les bones lliures, los predicadors de les causes nobles.

La bellugadissa va en augment; tothom allarga'l cap y aquells als forasters de la terra y's van joves y anòmics.

Y es tan alegre la joventut.

La gent s'en an a dir y als oradors feren lo matx. La casa Sedó cuidà de servir a aquets y ho feu esplèndidament. En sent als pòtres comensaren a arribar tartanes y cotxes plens a vessar d'entusiastes campanyes de Tarragona, així com també notarem l'arribada d'algunes simpàtiques senyores tarragonines. De La Nou, Alzifalla, Ardony, Vespella, Pobla, Bonastre, Cayllor, Seculia anaven arribant gent y més gent; los carrers no la podien pas engolir. Lo senyor fèrre del poble tingut la fèra, que li agraim de cor, de comenar lo Sant Joany a les dugues de la tarda, a l'objecte de qu'ells homes poguessin assistir al meeting sense necessitat de privar-se cada h' de la seva devoció, sempre ben digna de respectar.

Lo poble bullia d'entusiasme. Entressant nostres passos a la plaça ahont tenia de celebrar l'acte. L'entusiasme est pautament gaurit de dets ab los colors nacionals, lloint al fronts de la barana l'abellat casa de Catalunya fet de fèra natural, del qual hem ja parlat. Fojem a la tribuna, ahont presen assienio's invitats, lo delegat del governador que ho fou lo primer tinent alcalde de la Riera senyor Sedó y'l oradors. Allarguem lo colli y contemplem una gentada immensa, un quadre hermoisim, que fèra compair lo cor d'alèria. Sempre l'alèria esuent sobrava en les festes catalanes, en les festes dels pobles vius.

Quedem com a enlluernats; no sembla pas que no trobem en un poble, ali lloint es un petit Apèstic de la Protesia. Tolan rahó aquells homes quan al matí deya que fèra petita aquella plaça tan gran, tan lliure. Nosaltres duprem qu'è'n podia esperar!

Empenyesse mtes y més fonda arriba devota mentada de la tribuna.

A l'esser colocada a un angul de la tribuna la bandera de l'Associació, lo senyor Puigmal, que es lo qui la colou, dona un crit de vida Catalunya, que es contestat ab fèra per tota aqueta gent que espera llo lo consament de l'acte. Aquell crit hi caldèit l'ambient.

Comenat meeting

Prexideix en Pere Llorén, President de l'Associació Catalana de Tarragona, qui, en nom dels fèrres autònomes de la Riera y de les coses los nostres, que espera al poble, celidit aço seguit la presiden-

cis al senyor Puigmal de l'honorable Unió Catalanista.

Aquest, en nom de l'Unió, agraiat la diferència y prepa als autònomes al meeting qu'è fixin bi en lo que oiran perquè puguin després distingir ab fèra serenitat lo mè del Mal.

Per aquest curt exordi's conceleix la paraula a

En Salvador Moya

del Centre Nacionalista Català.

Comenat'l jove nacionalista se peroració parlat de la gloriosa Confederació Catalana Aragonesa que tant dies de gl'ria portà a abdos pobles, donchs abdos, ab plena llibertat y conciencia del seu voler, resolien als assumptis lliurement, sense qu'è'l Rey ni ningú presengals eny rompre la sobirana voluntat de cada poble, perquè en aquells temps fèssim, eran los nobles los que s'ovellaven lo camí a seguir als Reys y aquells, convensuts que lo qu'è'l hi demanaven era de lliure, no tenien inconvenient en concedirlos. Per això aquells pobles eran fèssim, aquells pobles eran forts. Avuy passa tot al contrari.

Puà de manifest que fèra l'Unió de Castella ab Catalunya, aquets sempre ha tingut de sofrir lo jou de la tirania y poch a poch li han anat la seva personalitat, que ara torna a renèixer més potenta y viva.

Història alguns dels més transcendents fets de la Confederació ahont s'hi veu sempre respirar la més absoluta tolerancia y llibertat.

No succut aixis tan bon punt fou feta la unió ahont dita, donchs les lleys lliberals ab que Catalunya's regia no foren més respectades y en cambi, ella, se declaraven quats inviolables y sobre nostre hi abocaven exèrcits que aquerquen les hisendes assassinaren a ters indiesos y altres mit astropells que són una vergonya eterna pel poble que's comenà.

No fou prou això y veïem Felip V a sostenir una guerra despiadada contra Catalunya, y ab l'ajuda de França pogu fer vèsser a aquells hèrres y mrtres de les nostres llibertats, y retuda Barcelona per les tropes catalanes y franceses, Catalunya restà fins avuy lligada de pens y brans, premonera del despotisme d'un Rey quin trist record hi fa revirar tants d'apèrtes nobles.

Acabai's los discurs fèrre notat que Catalunya es la regió que més contribuïa a les cargues de l'Estat espanyol y es de rahó, donchs, que siga respectada y stea com cal, sinó de just per nostres governans per la fèra de la justia que nos ampara a tots.

Lo parlament del company Moya fou coronat ab lo fèrre pament de mans que durà lliure estora.

En Bernabé Martí

Selada als caslans de la Riera congregats allí, y expressant l'admiraçió y mituallisme ab que ha vist del mat, fins allargues lo gran moviment sanito para oir nostres oradors.

Fa mentat de fèrre de fèrres naturals que han connectat les senyories y les ens endemem fèrre de simplicitat y admiració. Se fèrre que pògum encare parlar en nostre idioma en los actes polítics, donchs los nostres governants, que no tenen altre fèrre que amolinaros y

posarnos barres en tot, no fèrre gens d'estranjar que ab una lley tirànica com totes les que acostumen a dictar nos ho privaven, però, sobre nosaltres, en família, ab lo cor y'l pensament als lliats y ab l'ànima, pensarim y sentirem en català. Encomenat a les mures y a les que donen ho nalgan que amolinaros nostra llengua com lo fill amoroset los mogrós de la seva mare, donchs, bah, bah, bah, catalana ha d'esser l'ànima de l'infant. Entons un cant a la nostra llengua gloriosament coronada en lo Congrés celebrat a Barcelona, essent olegades les darreres paraules de l'orador per una delirant oviació d'entusiasme.

Això ab duresa al caciquisme y al centralisme, origen de nostre malestar y'l de tot Espanya y en contraposició defensa calurosament l'autonomia, que farà que cada poble siga amo de lo seu sense necessitat de pidolar, que fa ara, y exposat a que no l'escollim lliurement que poga per se així y respectat.

Fuente la política suicida que seguesen los partits turnans ab tot y les atenes des de civilització que Catalunya los hi envia y que ells els nos retornen ab lliens com la de les periodicos, lley pensada, dictada y lèta fèr expressa contra Catalunya y la catalana.

Recomenat la més fèrre unió de tots sense mirar lo que políticament nos pot separar y posar com exemple, la crema d'una casa qualsevol del poble que sense preguntar de qui es ni com se diuen los amos, s'hi abocarien tots plègats para salvarla. Acaba son fugit parlament concorant a estimar nostres doctrines d'amor y pau para que fem de Catalunya'l primer poble progrés y civilitat de la terra. L'entusiasta discurs del jove representant de Lo Camp fou interromput varies vegades per acorosos picaments de mans.

Fa us de la paraula

En Joseph Sanguin

del Centre Nacionalista Català.

Se dirigix a la gent pagesa y diu que creu pògum parlar en nom d'aquets, donchs encara que el no'n aiga treballat y té gran relació ab la matèria. Explica ab claret de paraula lo que es l'autonomia y lo que significa son mot, definitiu ab la grilla expressat, que autonomia vol dir s'ha acabat lo reclamar, s'ha acabat lo pidolar, y sinó ho sabem los governs ho acabarem nosaltres.

Fa notar que de 16 milions d'habitants ab que compta l'Estat espanyol, los que suan més y dobigan tot l'any l'esquens són los que parlan en català.

Combat la gandoleria tan clàssicament espanyola y diu que convé que Catalunya no abandoni'l seu emili empré de redimir, juntament ab les regions que tenint conciencia de son poder vulgan també sacudir lo jou de l'opressió que l'opra.

Catalunya no vol, per loçar això, que catalans a renèixer les guerres fratricides que foyen quats pates y fills y germans ab germans s'assassinassin bàrbarament en nom de tal o qual política. Nostre política, política se'n pot dir, es la de cot, donchs lo que voliam es un patró que a tots nos vingui a mida, cosa no gaire difícil de fer si es compta d'homos que de la política en tan un modus vivendi, tinguem homes essencialment concorsadors y voluntariosos en tot això que se'n es encomanat y sentim de debò l'esperit de regeneració de que galarèiem desdel poder.

Lo Camp de Tarragona, octubre 1906

Lo meeting que'l passat diumenge tingué lloch a La Riera fou dels que's recorden sempre, per anys que passin; fou una llevor sembrada que no's perdrà més (...)

L'entrada al poble'ns digué, sense necessitat d'importunar als simpàtics veïns de la Riera, que quelcóm entusiasta, quelcóm que devia ser esperat ab desitj y anyorament preocupava al veïnat. Los carrers de la Vila, nets com en día de festa major, respiraven ayre de festa. Per balcons y finestres lluíen una munió de draps y banderes barrades. Les senyoretetes demunt del pit y'ls joves en lo trau de l'americana lluíen també ben airosos uns llassets de les quatre barres.

En los cafès de la Constancia y'l Centre los draps barrats portaven escrit un lema; llegim y abdós deyam Visca Catalunya! Visca sempre, responem nosaltres. L'alegría anava creixent per instants. Les converses versaven sobre'l meeting; la gent s'enquimerava perquè deya que no s'hi cabria pas a la plassa de la vila (...)

Segueix la descripció de l'ambient d'aquell diumenge d'octubre de 1906 comentant els escuts catalans fets amb flors que han fet unes *senyoretetes*:

A l'alegre sò d'unes gralles nos entornem al mitj del poble ahont l'animació es grossa. Aquelles gralles tocan en un ball.

En una casa nos mostran un magnífich escut català fet de flors naturals, obra de unes quantes senyoretetes distingides rierenques, de les quals recordem a les senyoretetes Arteaga,⁴⁴ germanes Magriñá,⁴⁵ Bové⁴⁶ y altres que no'ns és permès citar per motius fàcils de comprendre. Es un treball de força gust i mèrit.

Arriben els oradors i se'n van a dinar:

Després d'havèrlos hi fet present nostra admiració per tant patriòtica obra, nos dirigim a l'estació a esperar als oradors de Barcelona que arribaven en lo tren de dos quarts d'una. Los de Tarragona, que ja hi eran del matí y acompanyats d'una bona colla d'entusiastes joves de la Riera hi van ab una rica bandera de seda. Arriba'l tren a l'hora senyalada y ab los oradors barcelonins hi ve també nostre amich en Salvador Bové, propietari del poble y acreditat sastre barceloní. Sona un espetech d'aplausos al baixar del tren els senyors Puigmal, Vinyals y l'amich Bové. (...)

Fetes les presentacions y encaixades de consuetut, s'improvisa una llarga comitiva, devant de la qual hi va la bandera abans citada, voleyant lliure. (...)

44. Les germanes Arteaga eren filles del metge. Terrafeta i Badia, Rosa M. "Ara fa 100 anys del míting autonomista de La Riera", *La Riera dia a dia*, núm. 33, desembre de 2006, pàg. 28 i 29.

45. Probablement les germanes Rosa i Tereseta del carrer del Fondo.

46. "Margarida -de la Roba-, la Gertrudis, muller del Josep Solé i la petita Roseta posteriorment també consogra de la Gertrudis, com a mare del Salvador Ramon, pubill de *cal Correuer*. Terrafeta i Badia, Rosa M. "Ara fa 100 anys...", cit.

La gent s'en anà a dinar y'ls oradors feren lo mateix. La casa Sedó cuidà de servir a aquests y ho feu esplèndidament.

Després de dinar arriba el públic. Hi assisteixen persones de diferents pobles de la comarca:

En sent als postres comensaren a arribar tartanes y cotxes plens a vessar d'entusiastes companys de Tarragona, aixís com també notarem l'arribada d'algunes simpàtiques senyoretes tarragonines. De La Nou, Altafulla, Ardenya, Vespella, Pobla, Bonastre, Catllar, Secuita anaven arribant gent i més gent; los carrers no la podían pas engolir. Lo senyor Rectó del poble tingué la finesa, que li agraim de cor, de comensar lo Sant Rosari a les dugues de la tarde, a l'objecte de que'ls homes poguessin assistir al meeting sense necessitat de privarse cada hù de la seva devoció, sempre ben digne de respectarse.

Lo poble bullía entusiasme. Endressèm nostres passos a la plassa ahont tenía de celebrarse l'acte. L'entarimat està gustosament guarnit de draps ab los colors nacionals, lluint al frontis de la barana l'esbelt escut de Catalunya fet de flors naturals, del qual ja hem parlat. Pujèm a la tribuna, ahont prenen assiento'ls invitats, lo delegat del governador que ho fou lo primer tinent alcalde de la Riera senyor Sedó y'ls oradors. Allarguèm lo coll y contemplem una gentada immensa, un quadro hermosíssim que feya omplenar lo cor d'alegría. (...)

Comença el míting:

A l'ésser colocada a un àngul de la tribuna la bandera de l'Associació, lo senyor Puigmal, que es lo qui la coloca, dónen un crit de visca Catalunya, que és contestat ab efusió per tota aquella gent que espera frisés lo comensament de l'acte. Aquell crit ha caldejat l'ambient.

Comensa'l meeting

Presideix l'acte en Pere Lloret, President de l'Associació Catalanista de Tarragona, qui, en nom dels fermes autonomistes de la Riera y de les entitats de Tarragona, saluda el poble, cedint acte seguit la presidència al senyor Puigmal de l'honorable Unió Catalanista. (...)

En Salvador Moya del Centre Nacionalista Català

Comensa'l jove nacionalista sa peroració parlant de la gloriosa Confederació Catalana Aragonesa que tants dies de gloria portá abdós pobles. (...)

Lo parlament del company Moya fou coronat ab un fort picament de mans que durà llarga estona.

En nom de Lo Camp de Tarragona parla'l jove autonomista

En Bernabé Martí

(...) L'entusiasta discurs del jove representant de Lo Camp fou interromput varies vegades per sorollosos picament de mans.

També intervingueren Josep Sangenis del Centre Nacionalista Català, Francesc Vinyals de la Unió Catalanista de Barcelona, Pere Lloret de l'Associació Catalanista de Tarragona i J. Puigmal de la Unió Catalanista. Per cloure la notícia els cronistes descriuen l'ambient final:

Impressions y felicitacions

Acabat lo meeting se comensaren a fer rotllos discutint ab calor los principals punts tractats en lo mateix.

De tota aquella gent pagesa, l'inmensa majoria estava talment entusiasmada y més que convensuda de que l'únich remey que pot alleugerirlos y fins curarlos de les malalties centralistes, és l'autonomia. (...)

Lo poble's felicitava de l'èxit del meeting, los oradors felicitavan a tot lo poble y d'una manera especial al jove En Jaume Solanes organisor de tant important acte y En Josep Solé, y'ls dos entusiastes catalanistes de la Riera a qui's deü principalment la celebració de tant hermosa festa. Nosaltres los felicitèm també y nos plau moltíssim donarlos les mercès més complertes per les fines atencions y mostres de consideració y apreci de que forme objecte durant la curta però aprofitada estada a l'aixerit poble del Camp de Tarragona, al rioler poble de les aigües abundoses quin plá hermós y rich en fruits rega'l Gayá, lo riuert quiet y silenciós, lo riuert alegre, lo riuert de les rescloses y dels molins.

Nostres amichs citats, junt ab valiosos elements del mateix poble, pensan fundar una associació catalanista que siga baluart constant en defensa de les llibertats catalanes. (...)

Despedida

(...) Eren quarts de set del vespre y'l poble bullía encara d'animació y festa. Les gralles i una orquestra, animaven els concurrents als dos cafès citats (...).

Deixant de banda la possible poca objectivitat dels periodistes, cal fer notar la presència de destacades personalitats del catalanisme barceloní i taragoní, la presència d'un públic abundant, la col·locació de senyeres com a símbol d'afirmació de catalanitat i la presència d'un representant de l'Ajuntament de la Riera a la tribuna d'oradors. No tenim notícia que s'arribés a constituir cap entitat catalanista en aquella època a La Riera de Gaià. En tot cas, sembla ser que el rierenc Josep Solé que esmenta l'article és de cal Correuer. A les golfes d'aquesta casa, cent anys després, encara s'hi conservava *Lo Camp de Tarragona* que feia la crònica de l'acte esmentat. Del seu company, en Jaume Solanes, sabem que va ser forner.⁴⁷

A les eleccions del 1907 nacionalistes republicans, federals, republicans unitaris, la Lliga, la Unió catalanista, carlistes i independents participen en una candidatura unitària, batejada amb el nom de Solidaritat Catalana, que assolirà una victòria completa. El motiu d'aquesta unió i d'aquesta victòria era el rebuig als atacs violents anticatalanistes de l'exèrcit a les redaccions de *La Veu de Catalunya* i del *Cu-cut*, arran de la publicació d'un acudit que no va agradar als militars, i la posterior aprovació de la Llei de Jurisdiccions que permetia jutjar determinats delictes als militars. A la circumscripció de Tarragona no s'aconseguí crear una candidatura unitària però l'ambient favo-

47. TERRAFETA I BADIA, ROSA M. "Ara fa 100 anys...", cit.

nable degué influir ja que els resultats van ser positius pel republicà federal J. Nougués (Altafulla, Creixell, Pobla de Montornès), pel republicà R. Mayner (El Catllar) i per l'únic candidat oficial de Solidaritat, el carlista J. Suelves (La Riera de Gaià, Tamarit i Vespella). A la Nou i a Salomó guanyà el candidat conservador R. Morenes. El gran derrotat fou A. Lerroux que només va obtenir un vot al Baix Gaià.

L'any 1907 el Centre Català va organitzar una excursió a la pedrera romana del Mèdol. De tornada van passar per Altafulla on foren obsequiats a un ball amb manubri en un cafè.⁴⁸

De l'agost del 1908 recollim una anècdota de *Lo Camp de Tarragona*: Una carta del jove Josep Cusiné Fortuny de Ferran és publicada protestant perquè "una o dues persones" van interrompre les sardanes que es feien en motiu de la festa major "perquè fa liberal y progresiu."⁴⁹

El 6 de setembre del mateix any actuà l'Orfeó tarragoní a la Societat El Recreo de Torredembarra. "Arribaren tartanades de gent de pobles de la rodalia, Altafulla, Riera, Vendrell, La Bisbal, Creixell, Catllar (...)." Quan l'Orfeó entonà Els Segadors "les tres estrofes populars, foren interrompudes ab explosiós delirants d'aplaudiments y visques. (...) La gent del teatre, atapida finses a les portes, sortí enfebrada d'aquella calor d'estiu y de la del foc dels cants de la terra."⁵⁰

DÈCADA DE 1910

A la dècada de 1910 es consolida la col·laboració entre nacionalistes progressistes i republicans federals (UFNR, BRA, etc), emportant-se moltes victòries electorals (eleccions a Corts) a Roda (1910, 1914 i 1916), a Torredembarra (1914, 1916, 1918, 1919, 1920 i 1923), a Altafulla (1914, 1918, 1919 i 1920), al Catllar (1914, 1916, 1919), etc.

Pel que fa als regionalistes conservadors, fan una campanya poble a poble per donar-se a conèixer (Creixell, La Pobla de Montornès, La Riera, El Catllar, La Nou, etc) i treuen bons resultats electorals a les eleccions, sobretot els anys que la Lliga i la Mancomunitat gaudeixen de més rellevància (victòries a La Riera el 1917, 1918, 1919 i 1920, a La Nou el 1917, 1918, Torredembarra el 1917, Altafulla el 1917 i al Catllar el 1920).⁵¹ Sa-

48. *Lo Camp de Tarragona*, núm. 362, 20-VII-1907, pàg. 2.

49. *Lo Camp de Tarragona*, núm. 55, 30-VIII-1908.

50. *Catalunya Nova*, núm. 57, 12-VII-1908.

51. MOLINS, JOAQUÍN, *Elecciones y partidos políticos en la provincia de Tarragona 1890-1936*, VOL I, Publicacions de la Diputació de Tarragona, 1985.

bem també que a la Festa Regionalista de Tarragona realitzada l'abril de 1913 amb Francesc Cambó assistiren comissions de La Riera i de Torredembarra.⁵²

L'abril del 1916 els regionalistes presenten un candidat a les eleccions al Congrés de Diputats. Josep Vidal i Barraquer, el candidat, va fer una petita gira per la comarca per donar-se a conèixer. *La Veu de Catalunya* el va seguir pels nostres pobles. La seva crònica ens serveix de radiografia: "També el poble rialler de Torredembarra –feu bescantat del republicanisme– ha obert el cor al sentiment catalanista inspirador de la nostra campanya electoral."⁵³ A Torredembarra es va fer un míting al Cafè El Recreo. L'acte va ser presentat pel senyor Torrens. Intervingueren els senyors Borràs, Maspons (secretari de la Federació Agrícola Catalano-Balear), Ignasi Girona, Fuster i Vidal i Barraquer. A Creixell el candidat fou rebut "per totes les forces vives del poble." També anaren a La Pobla de Montornès. A La Riera foren rebuts a la casa del senyor Castells, on hi havia Bertran, Marimón i altres. Finalment anaren al Catllar per visitar amics i casinos d'on "s'en tragué una impressió ben falaguera".⁵⁴ L'endemà arribaren a La Nou, on els senyors Torrens i Borràs acompanyaren els membres de la candidatura catalanista.⁵⁵ Els resultats foren semblants que a la resta de la demarcació aconseguint el 12,4% dels vots. Només a La Riera de Gaià el candidat regionalista guanyà els comicis.

L'any següent, el 1917, els regionalistes conservadors presentaren Tomàs Mallol i Bosch a les eleccions generals. Guanyaren a Altafulla, La Nou, La Riera i Torredembarra. En general els resultat foren molt positius per aquest sector vinculat a la Lliga Regionalista. Per celebrar-ho es va fer un àpat a l'Hotel Internacional on intervingué, entre d'altres oradors, el torrenc Esteve Huguet Borràs, que va fer "un discurs patriòtic" molt aplaudit entre als assistents. La crònica de l'acte explica que Huguet va fer un brindis per Cambó.

En campanya electoral Mallol passà per La Riera. La crònica que hem trobat és força descriptiva de l'ambient: "érem acullits en la gran casa pairal de nostre amic volgutíssim en Joan Bertran, model de catalans (...). Allí es congregaren molts simpatitzants.

Parlarem de Catalunya, la Mancomunitat, de la tasca cultural a realitzar de la necessitat de l'esforç col·lectiu per a vivificar la Diputació i reducar el nostre poble, i aquells rierencs responien als cants de la Patria amb paraules d'enco-

52. *La Veu del Camp*, núm. 18, 04-V-1913, pàg. 1 i 2.

53. *La Veu de Tarragona*, núm 154, 5-IV-1916.

54. *La Veu de Tarragona*, cit.

55. *La Veu de Tarragona*, núm 155, 7-IV-1916.

ratjament. Ells també ens parlaren dels seus esforços, de l'ansia de regenerar la Pàtria (...)

El 1917 La Riera va veure néixer el seu Orfeó, que interpretava peces musicals en català. Al concert inaugural assistiren i intervingueren amb un discurs “patriòtic” membres de la Lliga Regionalista de Tarragona.⁵⁶

Una notícia anecdòtica però interessant pel tema que estem treballant és la mort per malaltia del jove Joan Bertran Suñé de La Riera de Gaià. Va morir el setembre de 1915. Era fill del jutge municipal i conegut comerciant, en Joan Bertran Mallafré de cal *Joan de la Marieta*, i de Rosalia Suñé de cal *Baró*, germana del mestre de l'escola. *La Veu de Tarragona* descrivia al noi com “un fervent i entusiasta regionalista”.⁵⁷

En aquesta publicació que hem esmentat apareixen altres “notes de societat” vinculades a la nostra comarca. Una d'elles és la mort, el 1914, a Torredembarra, de Francisca Pina de Lluch, tieta del director de *La Veu de Tarragona*, Salvador Ventosa.⁵⁸ Una altra és la mort de la filla del torrenc Josep Maria Torrens.⁵⁹ Finalment, també esmenten la mort del veí del Catllar Josep Guinovart Pallarès, “un dels regidors més actius i eminents de l'Ajuntament d'aquell poble...”.⁶⁰

El 1918 els ajuntaments aproven un projecte d'estatut d'autonomia. Del Baix Gaià tenim constància del vot favorable dels Ajuntaments de Torredembarra, La Riera de Gaià i de Roda de Berà. La moció aprovada a Torredembarra, segurament idèntica a la resta de pobles, deia “Catalunya, ara mes que may, necessita l'autonomia per a desenrotllar integralment totes ses energies, y assolir el lloch que li pertoca.” Aquesta campanya va ser una iniciativa de la Lliga i s'hi van adherir 1.055 dels 1.085 ajuntaments de Catalunya. En el mateix sentit el 1919 els plens dels Ajuntaments de Roda, La Riera i Torredembarra aproven la moció d'adhesió al “Plebiscit de l'Autonomia Integral de Catalunya” presentat per la Mancomunitat a favor de la “immediata implantació de l'autonomia.” L'ambient era tant optimista que el ple de l'Ajuntament de Torredembarra de l'11 de gener del 1919 acorda confeccionar una senyera pel dia que es concedeixi l'autonomia.

Durant la festa major de Bonastre de l'any 1919, el jovent va voler donar “un caient catalanista a la nostra festa major, malgrat la immotivada oposició sorda i toçuda de certs elements forasters”, lluint un llacet amb la bandera ca-

56. Veieu SUÑE MORALES, JORDI, “L'Orfeó Rierenc”, *El Timbal*, núm. 51, març de 2003.

57. *La Veu de Tarragona*, núm. 123, 12-IX-1915.

58. *La Veu de Tarragona*, núm. 62, 12-VII-1914.

59. *La Veu de Tarragona*, núm. 482, 29-VII-1922.

60. *La Veu de Tarragona*, núm. 533, 21-VII-1923.

talana.⁶¹ I la festa major de Torredembarra, la Magda Martí, que seria una de les impulsores dels Pomells, va donar una de les cintes per a la cursa de cintes. En ella hi va escriure “Tot bon català deu sa glòria a Catalunya”.⁶²

ELS PRIMERS COL·LECTIUS CATALANISTES

Roda i La Riera,⁶³ el 1920, acorden una vegada més el suport als acords de la Mancomunitat de Catalunya mitjançant una moció aprovada pel ple.⁶⁴ L'Ajuntament de Torredembarra, el 4 de juliol del mateix any aprova una moció a favor de traspassar els serveis de les províncies a la Mancomunitat. Aquesta vegada s'havia fet per petició del ciutadà Josep Maria Torrens, que el 27 de juny va fer arribar la proposta per escrit.⁶⁵ El 27 de maig de 1922 l'Ajuntament de Torredembarra es ratifica en tots els seus acords presos a favor de l'autonomia i, a l'hora, es queixa perquè

(...) los gobiernos después de haber creado la 'Mancomunidad de Catalunya' que tanto y bueno ha hecho en beneficio de los pueblos, no le conceden los medios necesarios para su desarrollo, negándole incluso los que le pertenecen por ministerio de la ley.

Josep Maria Torrens i Llanés és un dels personatges a destacar. Va néixer el 1881 a Tarragona i va morir a Torredembarra el 1951. L'anomenaven “el Manresà” perquè era descendent de Manresa. Era un entusiasta catalanista. Sempre va anar al capdavant dels avenços tècnics a la vila de Torredembarra. Va posar un molí d'oli, va col·laborar amb la primera instal·lació elèctrica que es va fer a la Torre, va ser el promotor de les sessions de cinema a “cal Maiam”, etc.⁶⁶

La novetat d'aquesta dècada respecte les anteriors és l'organització d'entitats que es presentaven a si mateixes com a catalanistes.

L'abril del 1921 es constitueix a Torredembarra un *Pomell de Joventut*. Aquesta entitat va ser impulsada per l'escriptor Folch i Torres amb la voluntat de crear nuclis a cada poble que treballessin per difondre els valors catòlics i catalanistes. A Torredembarra crearen tres seccions, “Bones Catalanes”, “San-

61. *La Veu de Tarragona*, 08-X-1919, pàg. 10.

62. *La Veu de Tarragona*, 19-IX-1919, pàg. 9.

63. Llibres d'actes del ple municipal, caixa 1.2.1, Arxiu Municipal de La Riera de Gaià.

64. SOLÉ I MORERA, MARÇAL, *Roda de Barà. Notes històriques*, Tarragona, Edicions El Mèdol, 2002.

65. Carta de Josep Maria Torrens, 27-06-1920, AMTO.

66. TORRENS, MA JOANA, “En Josep Maria Torrens i Llanés”, *La Sínia*, núm. 21, juliol de 1998.

Pomells de Joventut, Unió Universal de Correos.
Fotografia cedida per Rosa Castro Llorach

ta Rosalia” i “Soldats de la Pàtria”. Organitzaren diverses vetllades literàries i religioses plenes de simbologia catalanista. De la mateixa manera es crearen Pomells a la Riera de Gaià i a la Poble de Montornès. A La Riera es van posar el nom de “Catalunya Floreixent” i a la Poble, “Roses de la Verge de Montserrat. Una de les ànimes d’aquest moviment al Baix Gaià era

la Magda Martí Travé que pronunciava parlaments, escrivia articles i, fins i tot, va compondre una petita obra teatre per a ser representada.⁶⁷ El Pomell de La Poble va ser impulsat per Adela Muñoz, Antònia Rovira, Adela Olivé i Maria Mercadé.⁶⁸ El Pomell de La Riera estava format per 65 noies.⁶⁹ Cal dir que a La Poble de Montornès el sector de *La Veu de Tarragona* hi tenia un bon amic. Es tractava de Casimir Ivern, “nostre excel·lent company en nacionalisme, gerent de la fàbrica.”⁷⁰

El 24 juliol de 1921 el *Pomell de La Torre* va organitzar una diada per a solemnitzar la seva recent constitució. Pel matí van fer missa, a la qual assistiren unes 300 persones, i per la tarda una festa literària-musical al teatre Unió. En aquest local es van instal·lar senyeres als balcons i la bandera dels Pomells.⁷¹

El mateix Pomell va organitzar el mes d’agost una festa en motiu de la benedicció de la seva senyera i també pel fet d’haver arribat als 100 socis. Es va fer missa, cants i una vetllada literària i musical al teatre Unió. A la missa, mossèn Joaquim Boronat “va predicar, proclamant les glòries i els drets de Catalunya: donant visques a Catalunya, als Pomells de la Joventut

67. Diversos documents conservats a l’Arxiu Folch i Torres. L’any 1980, a La Riera de Gaià, el dia de Santa Creu, en motiu dels 100 anys del naixement de Josep Maria Folch i Torres, es va descobrir una placa a l’escola, es va fer teatre, es van guarnir els carrers amb els colors dels Pomells i es va homenatjar a Laura Bertran, darrera supervivent del Pomell Catalunya Floreixent i germana de Joan Bertran Suñé. Tots els nens van anar amb les típiques caputxes dels Pomells. *La Riera dia a dia*, núm. 33, desembre de 2006, pàg. 20, imatges propietat de R. M. Terrafeta.

68. *La Veu de Tarragona*, núm. 450, 17-XII-1921.

69. *La Veu de Tarragona*, núm. 458, 11-II-1922.

70. *La Veu de Tarragona*, núm. 530, 01-VII-1923.

71. *La Veu de Tarragona*, núm. 429, 23-VII-1921.

de Catalunya i als padrins de la formosa Senyera". A la vetllada, amb el teatre "ple de gom a gom", es va cantar Els Segadors.⁷²

A principis de febrer de 1922 el *Pomell de La Riera* va organitzar una festa amb repic de campanes, missa, berenar al Castellot, cançons i es va fer un donatiu en forma de regal a una "pobra".⁷³

El 19 de febrer de 1922 els *Pomells de la Torre* van organitzar una diada amb sardanes, missa, teatre, poesies i parlaments. S'acabà cantant Els Segadors "que'l públic corejà a peu dret".⁷⁴ L'11 de juny van fer una altra festa al teatre del Recreo.⁷⁵ El 18 de febrer la secció dramàtica del Pomell de Torredembarra actuà en una diada pomellista organitzada a Tarragona interpretant l'obra de la Magda Martí "El bon cor de la Rosina".⁷⁶

L'octubre del 1921 es presentà el *Centre Nacionalista* de Torredembarra amb un concert de l'Orfeó de Tarragona i un míting al teatre Unió. Vingueren representants de Tarragona, La Riera, Creixell, Altafulla, La Nou, La Pobla i Salomó. El líder d'aquesta novella entitat era Josep Camps Sardà, antic alcalde de Torredembarra (1900 i altres) i jutge municipal (1904). El vicepresident era Pau Rovira Parera, Josep Maria Torrens Llanés era el secretari, el vicesecretari era Josep Barado Ferrer, el tresorer era Joan Solé Güell i els vocals eren Pere Biosca i en Josep Ramon Buira *Mixonot*.⁷⁷ Solé Güell seria un dels fundadors de la Lliga Catalana a Torredembarra l'any 1933.

El novembre d'aquell any el Centre Nacionalista va fer arribar una carta signada per Torrens i Camps al president del "Patronat de les Escoles Antoni Roig". En aquesta carta el Centre demanava que el Patronat "inclourer l'ensenyament de la lectura i escriptura de la nostra dolça llengua catalana".⁷⁸

El *futbol*, esport de moda en aquesta dècada, també és protagonista d'alguns exemples de catalanisme. El 1922, al voltant del Centre Nacionalista, es va crear el Futbol Club Mediterrà, impulsat per Josep Maria Torrens i Llanés, Pau Rovira Parera, Josep Rius Ferrer, Josep Cañelles Llorens i Lázaro Marquès Rius. L'article 8è dels seus estatuts especifica que "La lengua Catalana será el idioma oficial de la Sociedad." El segell de l'entitat estava format per les 4 barres i un estel de 5 puntes al damunt.⁷⁹ A Altafulla es va crear un equip el curiós nom de Futbol Club Català. Durant la festa major de Sant Martí,

72. *La Veu de Tarragona*, núm. 432 i 433, 13-VIII-1921 i 21-VIII-1921.

73. BERTRAN, MARIA, "Bella festa a La Riera", *La Veu de Catalunya*, núm. 458, 11-II-1922.

74. *La Veu de Tarragona*, núm. 460, 26-II-1922.

75. *La Veu de Tarragona*, núm. 476, 17-VI-1922.

76. *La Veu de Tarragona*, núm. 512, 25-II-1923.

77. «Inauguració del Centre Nacionalista», *La Veu de Tarragona*, núm. 439, 1-X-1921.

78. COMES NOLLA, GABRIEL, *El Patronat Antoni Roig i l'ensenyament a Torredembarra (1886-1935)*, Edicions El Mèdol, 1992, pàg. 117.

79. Estatuts de l'entitat.

N.º 291 POMELL DE JOVENTUT "Roses de la Verge de
Montornès" de Poble de Montornès

Helena Muñoz	Carmen Rovina	Maria Mercadé
Maria Batlle	Adelina Niv	Rosa Fortuny
Carmen Mercadé	Pangilia Muñoz	Cecilia Lavià
Maria Basqued	Rosé Monemat	Gloria Monemat
Maria Muñoz	Pilar Batlle	Maria Gausa
Mercedes Seguí	Maria Recosens	Rosa Recosens
Cecilia Maura	Pilar Mercadé	Lepta Mercadé
Dolores Lavià	Maria Borrás	Rosa Parra

Llista de sòcies del Pomell de Joventut de La Poble de Montornès,
conservada a l'Arxiu Folch i Torres

la Societat Recreativa La Violeta va fer donació d'una "magnífica senyera" al club de futbol esmentat.⁸⁰

És a principis de la dècada de 1920 que hem detectat els primers homenatges a la figura de Rafael Casanovas. El Pomell de Torredembarra va organitzar un acte en record a Casanovas el 2 de setembre de 1921. Assistiren representants de la Joventut Nacionalista i del Pomell Amor i Germanor de Tarragona. Aquest acte es va avançar per a no solapar-se amb els actes que s'havien de fer a Torredembarra aquell 11 de setembre. El teatre es va omplir de públic. Al fons de l'escenari es va instal·lar una senyera catalana i una imatge de Rafel Casanovas. Entre els parlaments es va fer una ofrena d'una corona de flors i de branques de llorer a la imatge.⁸¹ El 9 de setembre de 1922 l'Ajuntament de Torredembarra per unanimitat aprova al següent moció:

Segell de Futbol Club de Torredembarra

Nosotros que representamos la voluntad del pueblo de Torredembarra, Proclamamos, el hecho de Cataluña Nación. Reclamamos por la Nación Catalunya el derecho de regirse por un gobierno propio. Declaramos la voluntad de nuestro Pueblo de ayudar a la inmediata institución de este gobierno, que ha de conducir a la Nación Cataluña a cumplir sus destinos en la Historia de los pueblos.

En motiu de la festa major d'Altafulla de 1922 i "per a celebrar l'ofrena d'una magnífica senyera que ha fet la Societat Recreativa La Violeta al nostre 'Futbol Club Català', aquesta entitat ha acordat solemnitzar la diada" fent missa, beneint la senyera, fent una processó i un partit entre el Futbol Club Català i una selecció del Nàstic.⁸²

Un altafullenc es queixava a la premsa, l'any 1923, perquè els programes i anuncis estivals es feien en castellà al seu poble a l'haver-hi molts turistes de Barcelona que utilitzaven el castellà.⁸³ Al número següent de la mateixa publicació tarragonina, editada per Acció Catalana, l'editorial, titulada "Desarrelats", criticava els qui, com el cas d'Altafulla, canvien d'idioma.⁸⁴ Finalment el periodista altafullenc Josep Maria Boronat Recasens escrivia que aquest fet era "una vergonyosa taca que cada istiu cau en la tan bonica vila d'Altafulla".⁸⁵

80. *La Veu de Tarragona*, núm. 497, 11-XI-1922.

81. *La Veu de Tarragona*, núm. 435 i 436, 03-IX-1921 i 10-XI-1921.

82. *La Veu de Tarragona*, núm. 497, 11-XI-1922.

83. *El Camp de Tarragona*, núm. 5, 02-VIII-1923.

84. "Desarrelats", *El Camp de Tarragona*, núm. 6, 09-VIII-1923.

85. *El Camp de Tarragona*, núm. 7, 16-VIII-1923.

Josep Maria Boronat va néixer a Tarragona l'any 1904 però els seus pares eren d'Altafulla. El 1911 es van traslladar a Altafulla definitivament. L'any 1922 es va afiliar a l'Acció Catalana, partit impulsat per Antonio Rovira i Virgili, que també tenia família a Altafulla. Boronat llavors treballava i estudiava a Barcelona. Col·laborava en diverses publicacions, entre les quals hi havia el *Diari de Tarragona* i *El Camp de Tarragona*. Per la seva militància política va haver de marxar a l'exili a França. Es va establir a Dijon on el torrenc Fidel Parés s'havia casat amb una francesa. Allí s'hi va estar fins que els alemanys van ocupar França.⁸⁶

Per la festa major de Torredembarra, amb motiu de la inauguració del camp d'esports del Club de Futbol Mediterrà ubicat a la Martineta, es va organitzar un partit entre alguns jugadors del F.C. Barcelona i el F.C. Vilafranca. El diputat catalanista Eduard Recasens hi va ser present i va donar la copa als guanyadors.⁸⁷

Tot aquest moviment facilità que els nacionalistes, encapçalats per Recasens esdevinguessin la segona força política a la demarcació. Al Baix Gaià, a les eleccions a diputats de 1923, cal destacar la seva victòria a Salomó i la segona posició assolida a La Nou de Gaià, La Pobla de Montornès i Vespella.⁸⁸

El mes de setembre de 1923 hi havia previst un míting nacionalista organitzat pel "jovent del Casal Català de Torredembarra" per donar a conèixer l'ideari d'Acció Catalana. Estava previst que hi assistissin "nombrosíssim patriòtes dels pobles veïns."⁸⁹

El 1923 s'instaura la dictadura de Primo de Rivera. Es prohibeixen els Pomells i el Centre Nacionalista redueix la seva activitat al mínim. Aquesta dictadura, però, no aconsegueix acabar l'impuls del catalanisme. Més aviat s'estableix un parèntesi en aquest procés de reivindicació nacional.

A finals de la dictadura es comencen a moure els diferents corrents polítics. A La Pobla de Montornès es crea una efímera entitat catalanista anomenada Comitè Català de Montornès, adherida a la Lliga Regionalista i amb uns vint membres. El primer acte que va fer aquesta entitat va ser demanar a l'Ajuntament que els dies de festa assenyalada es posés la senyera catalana al balcó. Aquesta petició es va presentar per escrit i signada per diferents veïns.⁹⁰

86. AADD, *Josep M. Boronat i Recasens. Esbós biogràfic i petita antologia*, Centre d'Estudis d'Altafulla, 2005.

87. *El Camp de Tarragona*, 07-IX-1923, núm. 10.

88. *La Veu de Tarragona*, núm. 522, 6-V-1923.

89. *El Camp de Tarragona*, 07-IX-1923, núm. 10. Crec que quan esmenta el Casal Català es refereix al Centre Nacionalista.

90. *La Veu de Tarragona*, núm. 903 i 906, 11-X-1930 i 01-XI-1930.

Durant la II República són diversos els partits catalanistes i/o republicans que sorgeixen (el Centre Catalanista Republicà de Creixell, el Centre Catalanista Republicà del Catllar, Lliga Catalana de Roda de Berà, l'Agrupació Catalanista Republicana d'Altafulla i Tamarit, etc.). Durant la República també es donà un ampli suport a l'aprovació de l'Estatut amb vots, actes de suport i recollides de signatures. Els topònims dels carrers es catalanitzaren. Durant els Fets d'Octubre del 1934 hi hagueren detencions (42) i desenes de desnonaments. La nit del 6 d'octubre hi hagueren incidents a La Pobla i a Torredembarra, com a mínim. La CNT de la Pobla de Montornès i de La Nou de Gaià presentaven una moció el 1938 a favor de les llibertats de Catalunya. Etc.

CONCLUSIONS

Sembla evident, amb les dades que s'aporten, que a finals del segle XIX i principis del XX es va gestant un incipient catalanisme polític que comença a arrrelar entre la gent. Aquestes primeres expressions de catalanitat conscient i reivindicativa neixen lligades, a la nostra comarca, a les idees i persones conservadores. No s'ha de deixar de banda la important tasca del republicanisme federal en el sentit que ajuda a estendre la idea de descentralitzar l'administració i a crear una república federal que respongui als anhels dels diferents pobles de la Península.

A les ciutats el catalanisme se'ns presenta com un corrent renovador, encara que lligat a les classes socials benestants. En canvi als pobles no sempre és així. Hem trobat en algun cas que la màxima autoritat catalanista es correspon amb el terratinent, el cacic o el sector més reaccionari. Per contrast trobem diferents mostres que demostren que l'activisme catalanista prové també dels sectors més joves de la comarca i, per tant, allunyats del que són els focus de poder.

Cal destacar l'acostament entre les diverses forces polítiques catalanes produït arran del moviment de Solidaritat Catalana. No obstant el seu trencament i la manca d'un acord real a les comarques tarragonines, la Solidaritat es reflecteix una sensibilitat transversal pel fet nacional català i es produeix un contacte fructífer per posteriors col·laboracions, fusions i creació de nous partits. Hi ha força paral·lelismes entre el Baix Gaià i la resta de Catalunya.

Finalment aquest procés polític es trenca violentament amb la dictadura de Primo de Rivera. S'elimina la Mancomunitat, es prohibeixen els Pòmpells, es dissolen els ajuntaments electes, es censura la premsa, etc. La proclamació de la II República suposà la consolidació del catalanisme, sobretot el d'esquerres, amb la creació d'entitats polítiques com els Centres Catalanistes Republicans del Catllar i de La Nou de Gaià o l'Agrupació Catalanista Republicana d'Altafulla.

BIBLIOGRAFIA

- Bases per la constitució regional catalana*, Manresa, Ed. Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, Eumo Editorial.
- ANGUERA, Pere, *Els precedents del Catalanisme. Catalanitat i anticentralisme: 1808-1868*, Barceloa, Editorial Empúries, 2000.
- COMES NOLLA, Gabriel, *El Patronat Antoni Roig i l'ensenyament a Torredembarra (1886-1935)*, Tarragona, Edicions El Mèdol, 1992.
- GALLOFRÉ, J. i ILLAMOLLA-SIMAL, *El primer Congrés Catalanista (1880)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1979.
- LLORENS I VILA, Jordi, *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- LLORENS I VILA, Jordi, *Catalanisme i moviments nacionalistes contemporanis (1885-1901)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1988.
- MOLINS, Joaquín, *Elecciones y partidos políticos en la Provincia de Tarragona 1890-1936*, Vol. I, Publicacions de la Diputació de Tarragona, 1985.
- OLLÉ ROMEU, Josep M. (Dir.) *Homes del catalanisme. Bases de Manresa. Diccionari biogràfic*, Barcelona, Rafael Dalmeu, Editor, 1995.
- ROVIRA, Salvador-J. i ANGUERA, Pere, *Història de Torredembarra. Segles XVIII-XX*, Ajuntament de Torredembarra, 1984.
- ROVIRA, Salvador-J., *29 retalls històrics d'Altafulla*, Centre d'Estudis d'Altafulla, 2002.
- SOLÀ, Pere, *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1998.
- SOLÉ I MORERA, Marçal, *Roda de Barà. Notes històriques*, Tarragona, Edicions El Mèdol, 2002.
- TERMES, Josep i COLOMINES, Agustí, *Patriotes i resistents. Història del primer catalanisme*, Barcelona, Editorial Base, 2003.
- VIRGILI i COLET, Antoni, *Salomó*, Tarragona, Cossetània Edicions, 2004.
- VIRGILI i SANROMÀ, Josep-P., *Tarragona i la seva premsa 1900-1980* (1er volum), Hemeroteca de Tarragona.